

THƯỜNG THỨC TÔN GIÁO

QUAN NIỆM NHÂN SINH TRONG KINH QUR'AN

VŨ VĂN CHUNG^(*)

PHẠM THẾ QUỐC HUY

Trong suốt tiến trình lịch sử tư tưởng nhân loại, con người và bản chất con người, về sự nhận thức của con người luôn là vấn đề nghiên cứu của nhiều lĩnh vực khoa học. Mỗi lĩnh vực nghiên cứu một mặt, một khía cạnh nào đó của con người. Các khoa học tự nhiên thường tập trung nghiên cứu bản thể sinh học, cấu trúc sinh học của con người. Trong khi đó, các khoa học xã hội và nhân văn lại tập trung vào lĩnh vực tinh thần – một lĩnh vực hết sức đặc trưng của con người. Các khoa học ấy đã có nhiều thành công đáng kể trong công cuộc khám phá con người từ nhiều góc độ tiếp cận nghiên cứu khác nhau. Với khoa học xã hội, xã hội học, lịch sử, tâm lý học, đặc biệt là triết học và tôn giáo vấn đề bản chất con người, nhận thức của con người luôn là một trong những vấn đề then chốt trong quan niệm nhân sinh của mọi lý thuyết xã hội. Đối với các nhà triết học, các nhà triết học duy tâm, xuất phát từ quan niệm cho rằng bản chất con người là do một thực thể ý thức, ý niệm tuyệt đối nào đó quyết định, ý thức có trước vật chất nên nhận thức của con người chính là sự tự ý thức, hoặc công cụ của nhận thức, là nhận thức về ý niệm tuyệt đối, hoặc về cảm giác của con người. Còn các nhà triết học duy vật trước Mác thì cho rằng, nhận thức của con người chính là nhận thức về giới tự nhiên tồn tại khách quan, không phụ

thuộc vào con người. Đối với chủ nghĩa duy vật biện chứng thì cho rằng, bản chất con người trong tính hiện thực của nó luôn là “tổng hòa các mối quan hệ xã hội”. Vì vậy nhận thức của con người là một quá trình “có những đối tượng, vật, vật thể tồn tại ở bên ngoài chúng ta, không lệ thuộc vào chúng ta; và các cảm giác của chúng ta đều là những hình ảnh của thế giới bên ngoài”⁽¹⁾. Xuất phát từ góc độ của quan niệm duy vật lịch sử, trong quan niệm của các nhà sáng lập Chủ nghĩa Mác, con người bao giờ cũng bắt đầu từ sự nhận thức những tiền đề xuất phát của đời sống và của lịch sử. Bằng việc “nghiên cứu những đối tượng có thực, sống động, nghiên cứu sự phát triển lịch sử và những kết quả của sự phát triển ấy”⁽²⁾, với các ông, nhận thức về lịch sử không phải là sự nhìn nhận cái bên ngoài. Lịch sử là kết quả hoạt động của chính con người, nhận thức về lịch sử thực chất cũng là sự nhận thức về hoạt động của chính con người, là nắm bắt tiến trình lịch sử của con người.

Đối với các học thuyết tôn giáo thì nhận thức luận của con người chính là sự nhận thức về lực lượng siêu nhiên thần

*. Th.S., Trường Đại học Khoa học xã hội và Nhân văn Hà Nội, ĐHQGHN.

1. V.I.Lê nin, *Toàn tập*, Nxb. Tiến bộ, Matxcova, 1980, tập 18, trang . 117 -118.

2. C.Mác - Ph.Ăng ghen. *Toàn tập*, Nxb. Chính trị Quốc gia, Hà Nội, 2004, tập 27, tr. 23.

thánh, nhận thức về một bản thể tinh thần tuyệt đối sáng tạo ra tất cả vạn vật, vũ trụ và con người. Không nằm ngoài quy luật đó, nhận thức luận của đạo Islam cũng vậy. Xuất phát từ quan niệm cho rằng Thượng Đế Allah là Đấng Toàn năng có trước tất thảy mọi sự vật hiện tượng, trước không gian và thời gian. Thượng Đế Allah sáng tạo ra muôn vật trong sáu ngày, trong đó có con người, nên con người phải có nhiệm vụ thờ phụng Thượng Đế Allah: “Mọi lời ca ngợi đều dâng lên Allah, Rabb (Đấng Chúa tể) của vũ trụ” [Surah1;2]; “Hỡi nhân loại! Hãy thờ phụng Rabb (Allah) của các người, Đấng đã tạo ra các người và những ai trước các người để người trở thành những người ngay thẳng và sợ Allah” [Surah 1; 21]; “Ngài là Đấng đã tạo cho các người tất cả mọi vật dưới đất rồi hướng về bầu trời. Ngài hoàn chỉnh chúng thành bảy tầng trời và Ngài biết hết mọi vật” [Surah 2;29].

Theo quan niệm của đạo Islam, con người được Thượng Đế Allah sáng tạo ra trong ngày thứ sáu. Sau năm ngày sáng tạo ra không gian, thời gian, cỏ cây, muôn vật, bảy tầng trời, thiên thần, thiên đường và địa ngục, nước, các dòng sông, Thượng Đế Allah đã triệu thỉnh tất cả các thiên thần lại và nói: “Và khi Rabb (Allah) của Người phán bảo các Thiên Thần: “TA sẽ đặt một “Khalifah” (Đại diện cho TA) dưới đất” [surah 2;30]. Như vậy, Thượng Đế Allah đã tạo ra con người đầu tiên trên trái đất là AĐam và chỉ rõ nhiệm vụ của con người là người đại diện cho Allah, làm nhiệm vụ để hoàn thành công việc sáng tạo của Allah trong vũ trụ. Do đó, ưu thế đầu tiên của con người là người đại diện cho Thượng Đế trên trái đất. Các Thiên Thần đã phản

đối việc làm đó của Allah: “Phải chăng Ngài đặt một nhân vật sẽ hành động thối nát và làm đổ máu nơi đó, trong lúc chúng con tán dương ca ngợi Ngài và Thánh hóa Ngài hay sao?” Allah phán: “TA biết điều mà các người không biết” [Surah2;30]. Kinh Qur'an cho rằng Thượng Đế Allah tạo ra AĐam từ hai yếu tố mang tính vật chất đó là đất sét khô: “Và chắc chắn TA đã tạo hóa con người bằng đất sét khô, lấy từ loại đất sét nhào nặn được” [Surah15;26]. Và yếu tố tinh thần của Allah: “Rồi khi hoàn chỉnh Y (AĐam) và thổi vào Y Ruh (tinh thần) của TA, các người hãy sụp lạy Y” [Surah15;29]. Như vậy, theo đạo Islam, tinh thần của Allah hay chính là linh hồn cũng là một loại sản phẩm của Allah chứ không phải là bản chất của Allah. Linh hồn hay tinh thần do chính Allah tạo ra và làm chủ, thuộc quyền sở hữu của Allah.

Sau khi đã tạo ra AĐam, Allah dạy cho AĐam sự hiểu biết: “Và (Allah) dạy AĐam tên gọi của tất cả vạn vật. Rồi Ngài đặt (mọi vật) ra trước mặt các Thiên Thần, và phán: “Các người hãy cho TA biết tên của những vật này nếu các người chân thật” [Surah2;31]. Như vậy, mọi kiến thức mà AĐam có được đều do Allah truyền cho, nên con người mới có sáng kiến đặt tên vạn vật. AĐam tức nhân loại được trang bị cho kiến thức tri vật để giúp Người hành xử vai trò của một Khalifa. Do có kiến thức nên AĐam trội hơn Thiên Thần: “Này AĐam! Nhà người cho (Thiên Thần) biết tên gọi của chúng (vạn vật)”. Bởi thế, khi AĐam cho Thiên Thần biết tên gọi của chúng (vạn vật), (Allah) phán: “Há TA đã không báo cho các người rõ TA biết điều vô hình của các tầng trời và trái đất và TA biết điều các người tiết lộ và điều các người

giấu giếm hay sao?” [Surah2;33]. Điều này cho thấy, toàn bộ tri thức, kiến thức con người có được đều là do Allah trang bị cho, do vậy, sự nhận thức của con người chính là sự nhận thức về bản thân Allah mà thôi. AĐam là người đầu tiên được Allah tạo ra và được xem như một vị Tiên tri trong đạo Islam. Kinh Qur'an kể về AĐam trong các đoạn surah: [Al-Baqara 2;30-39]; [Al-A'raf 7;11-25]; [Al-Hijr15;26-44], [Al-Isra 17; 61-65]; [Ta-Ha 20;115-124], và [Sad 38;71-85].

Khi đã hoàn thành quá trình tạo tác ra người đầu tiên, Allah tiếp tục tạo ra Eva từ chính AĐam, và từ AĐam và Eva, nhân loại được sản sinh ra đầy mặt đất: “Hỡi nhân loại! Hãy sợ Rabb (Allah) của các người, Đấng đã tạo các người từ một Người duy nhất (AĐam) và từ người tạo ra người vợ (Hawwa) của Người và từ hai người này, (Allah) rải ra vô số đàn ông và đàn bà trên khắp mặt đất” [Surah4;1].

Trong các Thiên Thần và Quỷ do Allah tạo ra, có một loại quỷ tên gọi là Iblis luôn ganh tị với AĐam và con người: “(Iblis) thưa: Bề tôi tốt hơn hẳn (AĐam) bởi vì Ngài đã tạo bề tôi bằng lửa, còn hẳn bằng đất sét” [surah7;12], Iblis còn được gọi là Shaytan, Ibils tượng trưng cho sự tự cao, tự đại. Còn Shaytan tượng trưng cho sự cám dỗ, lừa dối người khác lạc khỏi chính đạo. Chính vì điều này mà Shaytan luôn tìm cách dụ dỗ con người. Biết được điều đó Allah đã dặn dò con người rất kĩ: “Và TA (Allah) phán cho AĐam): ‘Này AĐam! Người và vợ của Người hãy ở trong Thiên Đàng và tha hồ ăn (hoa quả) dồi dào của nó ở bất cứ nơi nào tùy ý hai người muốn, nhưng chớ đến gần cái cây này bởi vì (nếu ăn trái của nó) hai người sẽ trở thành những kẻ làm điều sai quấy’” [Surah2;35]. Qur'an

không nói rõ cái “cây” mà Allah cấm hai vợ chồng AĐam và Eva đến gần là loại cây gì. Có thể hiểu đó là cái “Cây” thử thách mà Allah dùng để thử thách xem AĐam và Eva có nghe lời Ngài hay không. Mục đích của việc Allah tạo hóa AĐam là để cho Người đại diện Ngài cai quản trái đất. AĐam và vợ sống trong Thiên Đàng rất sung sướng, không muốn đi nơi khác. Để thử lòng trung thành của con người, có lí do đưa con người xuống trần, Allah đã cấm Người không được đến gần cái cây đó. Allah biết trước rằng con người vì sự tò mò muốn biết lí do của việc cấm đoán thế nào cũng phạm giới cấm do Ngài quy định. Đúng với kế hoạch của Allah, con người đã nghe lời dụ dỗ của Shaytan (Shaytan dụ dỗ vợ chồng AĐam như sau: “Hai anh chị có biết tại sao Thượng Đế của hai anh chị cấm anh chị đến gần cái Cây này không? Chỉ vì lí do sợ anh chị thành Thiên Thần hoặc thành người sống bất tử ấy thôi” [Surah7;20]), kẻ thù của Người, đã phạm giới cấm và bị Allah đuổi ra khỏi Thiên Đàng: “Nhưng Shaytan làm cho hai vợ chồng của AĐam rơi xuống khỏi Thiên Đàng và làm cho hai người rời khỏi (tình trạng sung sướng) mà họ đã từng hưởng trong đó. Và TA phán: ‘Hãy đi xuống (tất cả)! Đứa này sẽ là kẻ thù của đứa kia. Và trên trái đất các người sẽ có một nơi ở (tạm) một thời gian’” [Surah2;36].

Dù đẩy con người xuống trần gian, nhưng Allah vẫn xót thương con người, vẫn mặc khải cho con người để con người có cơ hội chuộc lại tội lỗi với Allah: “Sau đó AĐam học được từ Rabb của Người Lời (Mặc khải) bởi vì Ngài xót thương đoái nhìn Người trở lại. Quả thật Ngài là Đấng Hằng Quay Lại Tha Thứ, Rất Mực Khoan Dung” [Surah2;38]. Sự

sám hối của con người theo Allah phải thỏa mãn ba điều: “Kẻ phạm tội phải ý thức điều sai quấy (tội lỗi) đã phạm; Y phải chừa bỏ nó; Y sẽ không tái phạm trong tương lai” [Kinh Qur'an, trang 14]. Bản chất con người theo Allah vốn yếu đuối nên phải thường xuyên kiểm điểm tính tình và hành động của mình để cầu xin Allah giúp đỡ. Nếu con người thành thật, Allah Nhân Từ, Độ Lượng sẽ tha thứ cho.

Ăđam và Eva được Allah tha thứ trong Thiên Đàng, nhưng họ vẫn bị Allah trục xuất ra khỏi đó bởi vì mục đích của việc Allah tạo hóa ra họ là để xuống trần làm Khalifa. Allah để cho họ ở trong Thiên Đàng một thời gian để Ngài tập huấn và trang bị cho họ kiến thức để họ có thể chu toàn được nhiệm vụ mà Ngài giao phó. ăđam và Eva xuống trần không xem như một hình phạt mà chỉ nằm trong kế hoạch của Allah. (Về câu chuyện của ăđam xin xem thêm trong Qur'an: (Surah7;11-25; Surah15; 26-48; Surah17; 60-65; Surah 18;50; Surah 20;116-123; Surah 38;71-85).

Như vậy, xem xét bản chất con người “đạo Islam không tán đồng triết lí “nhân bản” một chiều, gần như thần thánh hóa con người và không nhìn nhận cái gì bên ngoài điều đó. Đạo Islam không chấp nhận quan niệm bản chất con người là tội lỗi, đồi bại; Islam bài bác ý niệm cuộc đời là ô trọc, tàn bạo và khốn khổ⁽³⁾. Con người được tạo nên bởi Thượng Đế và được phong chức Phó vương của Thượng Đế trên trái đất. “Con người được lựa chọn như thế để canh tác đất đai, và làm phong phú cuộc đời với hiểu biết, đạo đức, mục tiêu, ý nghĩa. Và để thực hiện mục đích này, mọi việc trên trái đất và trên trời đều được tạo lập ra cho con

người và được phá vỡ cho y. Cuộc sống trên hành tinh này không phải là một nhà tù cho con người; việc con người đến cõi đời này không phải là một sự trừng phạt độc đoán do các tội lỗi phạm phải trước kia. Con người cũng đã bị trục xuất ra khỏi thế giới bên kia và bị đẩy xuống trần thế⁽⁴⁾, điều này giống như một bản kế hoạch của Thượng Đế. Cuộc đời con người xuất phát từ Thượng Đế, nhưng con người cũng có tự do trong khuôn khổ của Thượng Đế “Con người được ban cho một ý chí tự do. Đây là thực chất của tính nhân bản và là cơ sở của trách nhiệm của con người trước Đấng Tạo Hóa. Không có ý chí tự do của con người cuộc đời sẽ vô nghĩa là và Giáo ước của Thượng Đế với con người sẽ không có lợi ích gì cả⁽⁵⁾. Không có ý chí tự do của con người, Thượng Đế sẽ không thực hiện được kế hoạch của mình và con người sẽ không phải chịu trách nhiệm về những hành động của mình đã làm. Sự tự do của con người là căn nguyên của tội lỗi mà con người gây ra, làm chệch đường nhận thức chân lí của Thượng Đế Allah.

Từ quan niệm về con người như vậy, nhận thức luận của triết học Islam đồng ý với quan điểm con người có thể nhận thức được thế giới, quá trình nhận thức đó chính là sự dung nạp, tìm hiểu những tri thức mà Thượng Đế Allah đã ban cho nhân loại, nhận thức về bản chất sáng tạo của Thượng Đế Allah, chứ không phải là sự nhận thức về bản chất của Thượng Đế. Mọi kiến thức là của trí tuệ nhân loại được Allah sáng tạo ra để con

3. Dohamde Abu Talb. *Đạo Islam*, P.O.Box 1673, Santa Ana, CA 92702, 1995, U.S.A, tr. 94.

4. Dohamde Abu Talb. *Đạo Islam*, P.O.Box 1673, Santa Ana, CA 92702, 1995, U.S.A, tr. 95.

5. Dohamde Abu Talb. *Đạo Islam*, P.O.Box 1673, Santa Ana, CA 92702, 1995, U.S.A. tr. 96.

người nắm bắt được các hình thức vật chất, phi vật chất, các tính chất tinh khiết hoặc phổ quát tạo thành bản chất của sự vật, hiện tượng. Con người đạt được hạnh phúc là khi nắm bắt được các tri thức do Allah ban xuống, được coi như tính năng duy nhất của con người: “Hiểu biết là tính năng duy nhất của con người và là một phần có tính toàn bộ của nhân cách và bản thân con người. Chính hiểu biết định phẩm chất con người là Phó vương của Đấng Tạo Hóa và ban cấp cho con người tư cách khiến họ phải được kính trọng và trung thành”⁽⁶⁾. Islam nhấn mạnh rằng kiến thức của các hình thức phi vật chất, trí tuệ của con người thường dựa vào các giác quan, đó là vật chất các hình thức bản thân, mà các giác quan cung cấp, được nắm bởi trí tuệ sau với sự giúp đỡ của Thượng Đế Allah. Mọi hình thức, vật chất, phi vật chất, mọi hiện tượng trên thế giới chỉ đơn giản là do Thượng Đế ban cho để tạo nên trí tuệ của con người mà không cần bất kì sự giúp đỡ nào của các giác quan, sự xuất hiện này được gọi là lời tiên tri.

Nên truyền thống Islam tập trung vào thể chế các niềm tin tương đối vững chắc để được tóm tắt trong Shahada. Mọi khẳng định trung thực về tính chung và tính siêu việt của Thượng Đế và sự truyền thống thần thánh qua các sứ giả tiên tri kế tiếp nhau, là trung tâm của học thuyết. Đặc biệt, là những yếu tố cơ bản hơn nữa xuất phát từ các học thuyết cốt yếu này bao gồm đức tin vào việc Thượng Đế sử dụng các Thiên Thần như người giúp đỡ và hướng dẫn, vào việc thể xác sẽ sống lại, vào trách nhiệm giải trình trong ngày phán xét, và phần thưởng phạt hoặc hình phạt sau cùng ở Thiên Đường hay Địa Ngục trong đời

sau. Do không có trung tâm quyền lực nhất định nên Muslim luôn nhận thức dưới dạng công thức tín điều chính thức. Tính đơn giản là nguyên tắc cơ bản. Nếu một người bắt đầu từng hành động đức tin với mục đích đúng đắn, họ có thể đảm bảo là đi đúng con đường mà Thượng Đế đã Mặc Khải. Nói cách khác, truyền thống Islam nhấn mạnh đến tính chính hành (Orthopraxy) hơn tính chính thống (Orthodoxy). Cho nên, sự nhận thức của con người chính là sự nhận thức Thượng Đế Allah là duy nhất, siêu việt và hoàn toàn không giống với bất kì điều gì trong kinh nghiệm thông thường của con người. Nhưng sự mô tả những điều cơ bản nhất về thực tại tương đối thì ít ai hiểu thấu được. Truyền thống Islam nói về Thượng Đế hầu hết đều qua “chín mươi chín danh xưng tốt đẹp”, “Thương xót”, “Khoan dung” là quan trọng nhất trong các danh xưng này. Chúng xuất hiện trong cụm từ “Nhân danh Thượng Đế, Đấng Thương xót, Đấng Khoan dung”, ngay khởi đầu của mọi Surah trong Kinh Qur'an, chỉ trừ một Thiên. Khi bắt tay vào việc làm đạo đức, mọi Muslim đều khởi xướng lên cụm từ đó. Danh xưng của Thượng Đế thể hiện quyền lực và vẻ uy nghi thần thánh (jalal, đọc là ja LAAL), và vẻ vẻ đẹp, sức quyến rũ vô hạn của Ngài (jamal, đọc là ja MAAL), Thượng Đế vừa ban sự sống, vừa bắt phải chết, cho con người tự do nhưng con người phải chịu trách nhiệm về tự do của mình. Những người không theo đạo Islam thường nhận thức sai lầm rằng Thượng Đế có uy quyền đáng sợ, có khi còn chuyên chế nữa. Nhưng đối với Muslim thì dù thế nào đi chăng nữa,

6. Dohamide Abu Talb. *Đạo Islam*, P.O.Box 1673, Santa Ana, CA 92702. 1995, U.S.A, tr. 95.

Thượng Đế vẫn gần với từng người còn hơn tình mạch cảnh của họ. Truyền thống Islam luôn nhắc nhở con người nhận thức là phải nhận thức về sự cuối cùng (nghĩa là xuất phát từ không và trở về cũng lại không) thì lòng khoan dung của Thượng Đế mới vượt thắng cơn giận dữ của Ngài. Rất nhiều truyện trong Hadith mô tả Thượng Đế khoan dung bằng những thuật ngữ đẹp và cảm động mà bất cứ người nào nhận thức được chúng cũng đều có thể hiểu ngay được vì sao Muslim lại tôn trọng Allah đến vậy. Do đó, nhận thức Islam là sự nhận thức gần với đức tin Thượng Đế, là hình thức Shirk, là điều kiện vĩnh viễn và nếu đi xa nhất, khỏi sự gần bó với đức tin đích thực là phạm trù khái niệm, còn nếu không thì đó là sự nhận thức “lạc đường” (ihad, IHAAD) gần bó với những gì mà người ta gọi là dị giáo, loại không niềm tin, cố gắng đến sự báng bổ,

Tóm lại, có thể thấy rằng trong đạo Islam, nhận thức của con người là sự nhận thức về chân lí, mà chân lí chính là Thượng Đế Allah Thiên Chúa, vì Ngài chúa tể của muôn loài. Thượng Đế dạy cho con người tất cả mọi hiểu biết và tri thức. Sự nhận thức của con người chính là nhận thức những Mặc Khải mà Thượng Đế Allah giáo huấn.

Quan điểm nhận thức luận của đạo Islam hoàn toàn là khả năng tinh thần của “con người”, là một định hướng không thể thay đổi, là những gì đã được khắc ghi trong bản chất con người do Thượng Đế Allah Mặc Khải. Nhận thức luận của Islam đã dựa trên tiền đề căn bản bắt đầu với linh hồn của con người do Allah sáng tạo ra, là một thực thể vô hình không bị lệ thuộc vào định lượng sinh lí và là một thực thể thiêng liêng.

Chấp nhận linh hồn là một thực thể hiện có, không cần phải chứng minh hoặc nghi ngờ gì cả. Sự phát triển vật chất và tinh thần trong Islam không đối chọi với nhau, nhưng tương hỗ với nhau trong suốt quá trình sống của con người.

Như vậy, nhân sinh quan trong Kinh Qur'an có giá trị mang tính hướng thiện sâu sắc, chủ yếu quan tâm đến nhận thức về Thượng Đế Allah, những tri thức mà Ngài răn dạy, những Mặc Khải mà Ngài truyền giảng qua các ngôn sứ, tất cả đều nhằm hướng con người tới một khát khao hạnh phúc thực sự và làm thế nào để đạt được hạnh phúc đó. Bất kể những gì mà đạo Islam cho là hạnh phúc, đều đồng ý rằng cách duy nhất để đạt được nó là thông qua nhận thức được những kiến thức mà Allah phán truyền dạy cho nhân loại. Con người vừa là một sinh linh có phẩm cách và có danh dự. Phẩm cách con người xuất phát từ việc con người được truyền vào với tinh thần của Đấng Tạo Hóa. Điều quan trọng hơn là phẩm cách con người không bị giới hạn bởi một chủng tộc, một màu da, một tầng lớp người hay một tôn giáo nào cả. Nó là quyền tự nhiên của con người, của mỗi người. Tinh thần nhân sinh đó của đạo Islam có ý nghĩa nhân văn to lớn, trong bối cảnh xã hội hiện đại ngày nay khi mà chủ nghĩa phân biệt sắc tộc và tôn giáo đang là nguyên nhân của những bất ổn chính trị trên chính trường quốc tế. Có thể nói rằng, quan niệm nhân sinh trong Kinh Qur'an dù rằng không tránh khỏi những hạn chế của tư tưởng duy tâm tôn giáo nhưng nếu gạt bỏ những yếu tố duy tâm, nhìn nhận một cách khách quan, thì đó là những tư tưởng mang giá trị đạo đức, nhân văn cao đẹp mà nhân loại đang hướng tới./.